

ПРОФЕСИИ В СОЦИАЛНАТА СФЕРА - ВЪЗМОЖНОСТИ И НАСОКИ

Проф. д-р Анелия Клисарова, д.м.н.
Медицински университет “Проф. П. Стоянов” - Варна

Социалната политика е част от управлението на дадена страна, с насоченост към ключови сектори като *здравеопазване, образование и социални дейности*. Тя отразява максимално отношението “държава - обикновен човек”, като социалните дейности в най-голяма степен показват ангажираността на обществото към уязвимите му членове.

Социалната политика в по-тесен смисъл се изразява в иницирането, провеждането и контролирането на приоритетни мерки в поредица от области, които са свързани или пряко влияят върху заетостта, благосъстоянието и социалната приобщеност на членовете на обществото. Тя се реализира от администрации на централно, областно и общинско ниво. Със социални дейности са ангажирани също организациите на работниците и работодателите, гражданските сдружения и благотворителните организации. Предпоставка за ефективна социална политика е координацията на дейностите между различните организации и професионалната подготовка на лицата, осъществяващи тези дейности (10).

Понятието “Професия” е дефинирано в Националната класификация на професиите и длъжностите като: съвкупност от сходни знания и умения, придобити в резултат на обучение или трудов опит и определящи способността за реализация в определен вид трудова дейност (5).

Понятието “Длъжност” е дефинирано като съвкупност от функции, задачи и други изисквания към лицето, като знания и умения за конкретен вид трудова дейност, изпълнявани на работно място.

Наименованията на професиите и длъжностите могат да съвпадат в случай, че изискванията като знания и умения, отнасящи се за дадена професия, съвпадат с тези на длъжността.

Националната класификация на професиите и длъжностите (НКПД) в Република България (5) е разработена в съответствие с методологията на Международната стандартна класификация на длъжностите (ISCO-88), издание на Международната организация на труда (Женева, 1990г.) (11).

В нашата страна гражданственост за обозначаване на професиите насочени към социална работа е придобило понятието “социален работник.” В същото време прецизното класифициране на тези професии в НКПД илюстрира голямото разнообразие на тези професии и длъжности. Те са включени към различни класове, подкласове, групи и единични подгрупи на НКПД, което може да бъде свързано с разнообразието от социални потребности и извършвани дейности.

Представяме извлечение на класовете, подкласовете, групите и единичните подгрупи в НКПД, които са насочено свързани със социалната сфера.

КЛАС 2 – АНАЛИТИЧНИ СПЕЦИАЛИСТИ

(Изпълняват задачи по: провеждане на изследвания и анализиране на резултатите от тях; разработване на концепции, теории и методологии; прилагане на съществуващите знания; провеждане на теоретично или практическо обучение на лица със специални

образователни потребности и/или хронични заболявания; осигуряване на различни видове услуги.) От подкласовете, със социалната сфера са свързани:

Подклас 24 – Други аналитични специалисти, в който се намира единичната група **Специалисти по социални дейности**, включваща следните длъжности:

- Домашна майка, професионална (SOS) майка
- Специалист, социален случай (деца, семейство, парично подпомагане, подпомагане в натура)
- Специалист, социални дейности (във връзка с лица с аморално поведение, за лица с умствени и психически увреждания, лица с физически недъзи, с лица, извършили престъпления)
- Специалист, социални дейности на ниво община, предприятие, семейно планиране)
- Специалист, социално подпомагане и ориентиране (за лица, намиращи се в затвора)
- Стажант-специалист, социални дейности
- Семейен терапевт

Група **247 Аналитични специалисти в администрацията и научно-изследователски звена**. В тази група се намира единичната група **Специалисти с аналитични и контролни функции в администрацията**, която включва длъжността **Социален работник**.

КЛАС 3 – ТЕХНИЦИ И ДРУГИ ПРИЛОЖНИ СПЕЦИАЛИСТИ

(Изпълняват задачи с технически и сроден характер; обучават деца и ученици; обучават лица със специални образователни потребности и/или хронични заболявания; осигуряват изпълнението на различни видове услуги; защита на националната сигурност, опазване на обществения ред и др.) От подкласовете, със социалната сфера са свързани:

Подклас 34 – Други приложни специалисти

Група **346 – Приложни специалисти по социални дейности**, в чиято единична група **Приложни специалисти по социални дейности** са класифицирани длъжностите:

- Стажант – сътрудник, социални дейности
- Сътрудник, социален случай (деца, парично подпомагане, подпомагане в натура, семейство)
- Сътрудник, социални дейности (лица с аморално поведение, лица с умствени и психически увреждания, лица с физически недъзи, лица, извършили престъпления)
- Сътрудник, социални дейности (община, предприятие, семейно планиране)
- Сътрудник, социално подпомагане и ориентиране (затвор)

КЛАС 4 – АДМИНИСТРАТИВЕН ПЕРСОНАЛ

(Записва, организира, натрупва, изчислява и коригира информация, изпълнява канцеларски задължения във връзка с попълване и съхраняване на документи, парично-обменни операции, уреждане на пътувания, молби за предоставяне на информация, оформяне на назначения и др.)

Подклас 41 – Офис администрация, една от групите **Друг персонал в офиси** включена длъжност **Социален работник**.

КЛАС 5 – ПЕРСОНАЛ, ЗАЕТ С УСЛУГИ ЗА НАСЕЛЕНИЕТО, ТЪРГОВИЯТА И ОХРАНАТА

Подклас 51 – Обслужващ персонал и персонал, осигуряващ защита и сигурност

Група 513 - Персонал, полагащ грижи за хора, в която се намират единичните групи: Персонал, грижещ се за деца;

Персонал, грижещ се за хора в здравни и други подобни заведения;

Персонал, грижещ се за хора в домашни условия. В тази единична група са актуалните длъжности Личен асистент и Социален асистент.

Образователната подготовка на специалисти в областта на социалните дейности е продиктувана от сериозните социални проблеми, които съпътстват периода на прехода на България към пазарна икономика. Тъй като грижата за хората, нуждаещи се от социална подкрепа, е основно задължение на демократичната държава и гражданското общество, професиите в сферата на социалните услуги ще бъдат между най-търсените през следващите десетилетия. **Отговорност пред образователната система** е да подготви квалифицирани специалисти, които да посрещат нарастващите потребности от ефективна работа в социалната сфера.

Международната стандартна класификация на длъжностите (ISCO) е свързана концептуално с Международната стандартна класификация на образованието (ISCED) – квалификационните нива в ISCO са определени чрез степените на образование на ISCED.

Класификацията на областите на образование и обучение в България (КОО-2008) (4) е изготвена в съответствие с Международната стандартна класификация на образованието (ISCED 1997) на ЮНЕСКО (12) и Методическото ръководство на Евростат “Области на образование и обучение” (3). Международният стандарт предоставя обща рамка и методология за преобразуване на националните образователни програми в международно съпоставими категории в съответствие на глобализация на обществото и трансфер на специалисти. КОО-2008 класифицира образователните програми по **области** на образование на три йерархични равнища: широки области, тесни области и детайлни области. Основание за класифициране по области е **съдържанието** на дадена образователна програма.

Свързани със социалната сфера са широките области (еднакви в КОО и ISCED):

3 – Обществени, стопански и правни науки;

7- Здравеопазване и социални науки.

Широка област 3 - Обществени, стопански и правни науки – включва тясната област Науки за обществото и човешкото поведение (комбинирани програми).

Широка област – 7 – Здравеопазване и социални науки – включва тесните области Здравеопазване и Социални науки.

Разграничена е подготовката на специалисти с административни функции в социалната сфера от тези, ангажирани в преки грижи за лица със специфични социални потребности. Осъзнаването на комплексния характер на медико-социалните проблеми и тяхното решаване е отразено в обединяването на здравеопазване и социални дейности в една образователна област.

Тясна област Социални услуги включва детайлните области:

- *Грижи и услуги за деца и младежи* – тук се класифицират образователни програми, насочени към грижи за деца, подготовка на социални работници занимаващи се с младежи, организиране отдиха на деца и младежи.

- *Социална работа и консултиране* – тази детайлна област изучава потребностите от социални грижи, както и подходящите начини за посрещането им. Образователните програми са насочени към социалното благосъстояние, с акцент върху социалната политика и практика. Тук са класифицирани образователни програми със следното основно съдържание:

- Алкохол, тютюн, наркотични вещества (информационни програми)
- Консултиране по въпросите на злоупотребата с алкохол и наркотични вещества
- Семейни консултации
- Насилие и малтретиране (информационни програми)
- Подкрепа при кризи
- Професионално консултиране
- Професионално ориентиране
- Социална политика
- Социална работа със стари хора и с хора с увреждания и специални потребности
- Социални практики.

Студентите, обучаващи се в областта на социалните дейности, получават познания в научни сфери като: философия, психология, социология, икономика, право, етика, педагогика, медицина, информатика и статистика; умения в сферата на социалната работа, с хора на различна възраст, в т.ч. в неравностойно положение (криминално проявени, с асоциално поведение, с различна етническа принадлежност и др.); организационно-управленски знания и умения.

Различните нива на заемани длъжности изискват знания и компетенции, които се получават при обучение в различни образователни области и на различни образователно-квалификационни нива. У нас обучение на специалисти в социалната сфера се провежда на трите нива на висше образование: професионален бакалавър (в МК), бакалавър и магистър (в Университет).

Обучение за ОКС “професионален бакалавър” се осъществява в Медицинските колежи към Медицинските университети – София, Плевен и Варна.(20,21).

Обучение на ниво ОКС “бакалавър” се провежда в следните университети:

Шуменски университет “Епископ Константин Преславски”

Софийски университет “Св. Кл. Охридски” (13)

Югозападен Университет “Неофит Рилски” – Благоевград (14)

Пловдивски университет “Паисий Хилендарски”

Бургаски университет “Проф. д-р Асен Златаров” (16)

Тракийски университет – Стара Загора, Медицински факултет (17)

Технически университет – Габрово (18)

Технически университет – Варна

Обучение на ниво ОКС “магистър” се провежда в следните университети:

Шуменски университет “Епископ Константин Преславски” – магистърска програма “Регулиране и контрол в системата на социалните дейности”.

Софийски университет “Св. Кл. Охридски” със следните магистърски програми:
“Социална работа в общински (локални) структури”
“Управление на институциите за социална работа”
“Социална работа с деца и семейства”
“Клинична социална работа”
“Квалификация и пренасочване на работна сила”
“Консултиране по проблемите на майчинството и развитието на детето в доучилищна възраст”

Югозападен Университет “Неофит Рилски” – Благоевград с магистърски програми по:
“Социални дейности”
“Социално посредничество”
“Социална подкрепа”
“Социална работа при социално-значими заболявания”
“Психосоциална рехабилитация” (14)

Великотърновски университет “Св. Св. Кирил и Методий” (15)

Тракийски университет – Стара Загора, Медицински факултет – магистърска програма “Социална работа и медиация” (17)

Технически университет – Габрово (18)

Технически университет – Варна със следните магистърски програми:
«Социална работа при деца с девиантно поведение»
«Социална работа с деца»
«Социален мениджмънт»

Варненски свободен университет “Черноризец Храбър” – магистърска програма “Социален мениджмънт” (19)

Бургаски университет “Проф. д-р Асен Златаров” – магистърска програма “Социален мениджмънт” (16)

Нов Български университет – София - магистърска програма “Европейска социална политика и социална работа” (23)

Квалификационните характеристики за всяка ОКС имат своите специфики:

С ОКС «бакалавър» се придобива широкопрофилна подготовка на специалисти за социално-профилактична, подкрепяща, подпомагаща, организационна и изследователска дейност при специфични социални проблеми и рискове (8).

Завършилият ОКС «бакалавър» трябва:

- да владее знания от различни научни области за личността, социалните групи и обществото като цяло; поведенческите науки и социалната психология;

- да владее понятия, принципи и форми на социалната работа, и нейните икономически и правни аспекти;
- да умее активно да взаимодейства и консултира клиенти, да предоставя социални услуги за адаптация и интеграция, да изгражда социални мрежи;
- да осъществява социална работа с мигранти и бежанци;
- да извършва анализи на състоянието и мониторинг на развитието на обектите на социалната работа.

Завършилият ОКС «бакалавър» се реализира като:

- социален работник;
- аналитичен специалист по социални дейности;
- приложен специалист в институциите на:

-*социалната сигурност, социалната защита и социалното подпомагане*, в техните дирекции и отдели;

- *в структурите за социални услуги*

-- в общността: дневни домове, домашен социален патронаж, дневни центрове, центрове за социална рехабилитация и интеграция, за временно настаняване, защитени жилища, комплекси за социални услуги, обществени трапезарии и др.;

-- в специализирани институции: домове за деца, домове за възрастни хора с увреждания, социални учебно-професионални заведения, домове за стари хора, домове за временно настаняване, приюти за безнадзорни лица, за работа с деца от улицата (скитащи, просещи), домове за временно настаняване на малолетни и непълнолетни, с противообществени прояви, наркозависими, сезонни домове, военно-инвалидни и др.;

- *в институции на социалната сфера:*

Агенцията по заетостта и териториалните ѝ подразделения; Държавната агенция за закрила на детето; НОИ; МЗ; областната и общинската администрация; неправителствени организации с благотворителна и хуманна цел и др.

ОКС «магистър» има за цел да формира специалисти с допълнителна широкопрофилна и интердисциплинарна подготовка в областта на социалните дейности и едновременно с това профилиране и задълбочаване в тясно направление за по-пълноценна реализация в областта на организацията, контрола и администрирането на социалните дейности на местно, локално, регионално ниво (9).

Завършилият ОКС «магистър» трябва:

- да владее специфични знания, умения и компетенции за разработване на стратегии и вземане на решения в областта на социалните дейности;
- да дефинира потребности на национално, регионално и общинско равнище, да организира ресурси и контролира извършването на дейности за преодоляването им;
- да осъществява контрол върху функционирането на социалните мрежи за подкрепа и подпомагане;
- да анализира и прогнозира социалните отношения;
- да изгражда партньорски взаимоотношения между различни организационни структури.

Завършилият ОКС «магистър» може да се реализира като:

- ръководен служител в организации, свързани с дейности по образование и социални грижи;
- административен служител в социалната сфера;
- аналитичен специалист по социални дейности.

Обучението по професионално направление **Социални дейности** може да се извършва и на ниво **средно образование**, за придобиване на професията **Сътрудник социални дейности**. Придобилите професионална квалификация по професията *Сътрудник социални дейности* работи „на терен” - там, където е клиентът – в дома, в семейството, в дирекцията за социално подпомагане, в домашния социален патронаж, в социалната институция или в другите форми на социално обслужване.

Социалните услуги и институциите за тяхното предоставяне са регламентирани в социалното законодателство. Законът за социално подпомагане и Правилникът за неговото приложение (2,6) дефинира социалните услуги, сред които с нарастваща актуалност са професиите Личен асистент и Социален асистент (7).

Личен асистент е лице, полагащо постоянни грижи за дете или възрастен с трайно увреждане, или за тежко болен, за задоволяване на ежедневните му потребности

- **Социален асистент** е лице, предоставящо комплекс от услуги, насочени към социална работа и консултации на потребителите и свързани със задоволяване на потребностите от организация на свободното време и осъществяване на контакти. Услугата **социален асистент** се предоставя след оценка на индивидуалните потребности на потенциалния потребител, с негово участие. Въз основа на оценката се разработва индивидуален план за предоставяне на услуги. Назначените на трудов договор социални асистенти преминават въвеждащо обучение по различни теми: домашни грижи, основни изисквания по приготвяне и съхранение на храна, поведение при услуги, изискващи физически допир, поведение при боравене с пари, достъп до дома на потребителя, оказване на първа помощ, помощ за приемане на лекарства и др.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Прегледът на Българските класификатори на професиите и областите на образованието показва, че те са базирани и хармонизирани с утвърдените Европейски класификатори, което позволява мобилност в професионалната реализация на специалистите.

Професиите в социалната сфера са ориентирани в две направления – от една страна администриране на социалните дейности, а от друга - конкретна работа с преките потребители на социални грижи.

Необходимостта от комплексно решаване на медико-социалните проблеми намира израз в обединяването на здравеопазване и социални науки в единна област на образование.

Направеният обзор върху образователните програми в страната показва широки възможности за подготовка на специалисти на различни нива /ОКС и различни направления в социалната сфера. Това е израз на ангажираността на държавата за изграждане на професионалисти способни да отговорят на нарастващите социални потребности в нашето общество и уязвимите му членове. Многообразието на магистърските програми показва стремежа към удовлетворяване на комплексния характер на социалните потребности.

Библиография:

1. Държавно образователно изискване за придобиване на квалификация по професията „Сътрудник социални дейности”. Проект МОН, София, 2009.
2. Законът за социално подпомагане [ДВ бр.56, 1998, изм. 45/2002, изм. 120/2002, изм. 18/2006, изм. 30/2006, изм. 105/2006, изм. 52/2007, изм. 59/2007, изм. 58/2008.]

3. Методическото ръководство на Евростат “Области на образование и обучение”, EUROSTAT, 1999.
4. НСИ. Класификация на областите на образование и обучение (КОО-2008). София, 2007.
5. Национална класификация на професиите и длъжностите в Република България. (<http://www.mlsp.government.bg/class/store/listclass.asp>)
6. Правилник за прилагане на Закона за социално подпомагане. ДВ бр.133, 1998, изм. 38/1999, 42/1999, доп. 112/1999, изм. 30/2000, 48/2000, 98/2000, попр. 100/2000, изм. 19/2001, 97/2001, 26/2002, доп. 46/2002, изм. 81/2002, 118/2002, 40/2003, 115/2004, 31/2005, 103/2005, 54/2006, 93/2006, 101/2007.
7. Петкова Е, Г. Маркова, Х. Александров. Методика за предоставяне на услугата в общността “Социален асистент”. София: Ниба Консулт, 2007.
8. Специалност “Социални дейности”. Квалификационна характеристика. Шуменски университет “Епископ Константин Преславски”.
9. Специалност “Социални дейности”. Магистърска програма “Регулиране и контрол в системата на социалните дейности”. Квалификационна характеристика. Шуменски университет “Епископ Константин Преславски”.
10. Тумбев Р. Стратегия за развитие на Националия център за професионално развитие за периода 2007 – 2009 г.
11. International Standard Classification of Occupations: ISCO-88, Geneva: International Labour Office, 1990.
12. International Standard Classification of Education (ISCED), 1997
13. http://www.unisofia.bg/index.php/bul/fakulteti/fakultet_po_pedagogika/specialnosti/bakalav_rski_programi/fakultet_po_pedagogika/socialni_dejnosti
14. <http://www.swu.bg/bg/content/view/284/333/>
15. <http://www.uni-vt.bg/1/?zid=11&page=2620>
16. http://www.bfu.bg/centres/chn/?url=uchplan/ucheben_plan_SOC_deinosti.html
17. <http://www.uni-sz.bg/mf/specialnosti.html>
18. <http://ksp.tugab.bg/bac1/spec/83-cd>
19. <http://www.vfu.bg/index.php/specialties/magister>
20. <http://mu-sofia.bg/node/32>
21. <http://www.mu-varna.bg/minfo.php?spec=spec>
22. <http://www.btu.bg/bg/homebg.htm>
23. <http://www.nbu.bg/index.php?l=855#evropeiskasocialna>